

SHARQ FAYLASUFLARINING QARASHLARIDA RAHBAR MAS'ULIYATINING IJTIMOYIY-MA'NAVYIY JIHATLARI.

*Ma'mun universiteti Falsafa kafedrası
o'qituvchisi **Sultonov Og'abek Sultan o'g'li**
Email: Sultan.aga3721@bk.ru*

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxsning shakllanishida mas'uliyat hissini tarbiyalash muhim o'rin tutishi, mas'uliyat shaxsning jamiyat manfaatlarini qay darajada chuqur anglay olishi haqida ilmiy mulohazalar keltirilgan. Erkin shaxs jamiyat manfaatlarini anglashi, jamiyat oldidagi o'z mas'uliyatini chuqur his eta oladishi tog'risida sharq mutafakkirlarining fikrlari izohlangan.

Kalit so'zlar: Qadriyat, mas'uliyat, jamiyat, erkinlik, rahbar, «Qobusnoma», adolat, psixologiya.

Аннотация: В данной статье представлены научные соображения о важности воспитания чувства ответственности в формировании личности, а также о том, насколько ответственный человек может глубоко понимать интересы общества. Объясняются мнения восточных мыслителей о том, что свободный человек может понимать интересы общества и глубоко чувствовать свою ответственность перед обществом.

Ключевые слова: Ценность, ответственность, общество, свобода, лидер, «Кошмар», справедливость, психология.

Annotation: This article presents scientific considerations about the importance of cultivating a sense of responsibility in the formation of a person, and the extent to which a responsible person can deeply understand the interests of society. The opinions of eastern thinkers on the fact that a free person can understand the interests of society and deeply feel his responsibility before society are explained.

Key words: Value, responsibility, society, freedom, leader, "Nightmare", justice, psychology.

Kirish

O'z-o'zini nazorat qilish, o'z-o'zini tarbiyalash, yuksak mas'uliyatni his etish, g'oya uchun kurashish, mustahkam e'tiqodga ega bo'lish, o'z fikr-mulohazalarini erkin bayon etish va ijtimoiy-siyosiy faollik shaxsga xos belgilardir. Shaxsning maqsad, g'oya va ideallari jamiyatdagi mavjud g'oya va mafkura bilan uzviy bog'liq ravishda shakllanadi. Shaxs erkinligi demokratik qadriyatlar tizimida alohida o'rin tutadi. Erkinlik — insonning intellektual-ma'naviy kamolotga erishuvining zarur sharti, anglanganligidir. Erkinlik tufayligina inson yaratuvchanlik qobiliyatini namoyon etadi, shaxsiy mas'uliyat va insoniy burchini to'la his etadi. Shaxs erkinligi avvalo, axloqiy,

soʻz, vijdon, matbuot erkinligida roʻyobga chiqadi. Bunday qarashning vujudga kelishi, qadriyatlarning ijtimoiy va maʼnaviy yangilanishi, jamiyat aʼzolarining kamoloti hamda tarbiyasidagi ahamiyati masalalariga davlat miqyosida yuksak eʼtibor koʻrsatila yotganligi mazkur soha rivojining bosh yoʻnalishidir.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

Qadriyatlar mustaqillikni mustahkamlashning maʼnaviy omillaridan biri sifatida qadrlanishi borasidagi ijobiy jarayonlar tadqiqotlarni koʻpaytirish, ularga nisbatan masʼuliyatni yanada oshirishni taqozo qilmokda. Rahbar odamlarni, jamoani boshqarishi, yaʼni yetakchilik qila olishi xususiyati bilan oʻzgalardan ajralib turadi. U mehnat jamoasida va jamiyatda barchaning koʻz oʻngida boʻladi, qoʻli ostidagilarning ish va turmushi bilan bogʻliq muammolarni, kerak boʻlsa, taqdirini ham hal qiladi. Uning zimmasida oʻzgalarga nisbatan koʻproq masʼuliyat bor shu maʼnoda masʼuliyat zamonaviy rahbar xodimlarni tayèrlashdagi asosiy mezon boʻlib, bu burchni bajarishda qatʼi boʻlish kerak. Rahbardagi oʻziga xos talabchanlik, mehribonlik hamda masʼuliyat jamoa aʼzolarida ham javobgarlik hissining shakllanishiga sabab boʻladi. Malakali rahbar kadrlar tizimini muvaffaqiyatli shakllantirishda —Ijtimoiy psixologiyal, —Rahbar psixologiyasill, —Boshqaruv psixologiyasill kabi fanlarni yaxshi oʻzlashtirishi uchun bor imkoniyatini ishga solishi kerak. Islom Karimov rahbar adolati haqida shunday degan: —Rahbar adolati, elu yurtga yetakchilik qilishdek ogʻir masʼuliyatni boʻyniga olgan odamning adolati bugungi kunda beqiyos ahamiyatga ega. Avvallari ham koʻp bor aytgan bir fikrimni yana takrorlamoqchiman: xalq ochlikka, hamma narsaga chidashi mumkin, ammo adolatsizlikka chiday olmaydi. Odil hukmdor, adolatli rahbar gʻoyasi Forobiydan Alisher Navoiygacha yana boshqa koʻp-koʻp mutafakkirlarimizning ulugʻ maʼnaviy ideali boʻlib kelgan. Bularning barchasi rahbar madaniy saviyasining oʻsib borishiga va siyosiy madaniyatining takomillashuviga katta yordam beradi. Chunki cheklangan tafakkur, chala bilim, past madaniyat bilan dunyoni bilib, masʼuliyatli ish va mansabni egallab boʻlmaydi.

Muhokama

«Qobusnoma»da aytilishicha, insonning insoniy xususiyatlaridan biri — hamma ishda adolatli boʻlishdir. «Hamma ishda adolatli boʻl. Har kishi adolatli boʻlsa, unga qozining keragi yoʻq». Adolatdan yiroq insonda na himmat va na saxovat belgilari boʻlmaydi. Adolatni oʻzining insoniy burchiga aylantirgan kishi bagʻri keng, nazar-u himmati baland, jamiyatda oʻmatilgan tartib-intizomga rioya qiladi. Kaykovusning taʼkidlashicha, inson masʼuliyatining yoʻqolishiga muhim alomatlaridan biri — qingʻirlik, yolgʻonchilikdir. Xuddi shuning uchun ham, qingʻirlik, yolgʻonchilikni oʻziga odat qilib olgan kishining oldiga bormaslik, uning suhbatida boʻlmaslikni maslahat beradi. Chunki qingʻir, yolgʻonchi odam hech qachon rost

so'zlamaydi. Bunday odamni faqat zo'rlik bilan yo'qotmoq zarur; «Nedinkim bir daraxt egri bo'lsa, to uni chopib yo'nmaguncha u to'g'ri bo'lmas», deb yozadi.

Burhoniddin Marg'inoniy inson har qadamda ro'baro' keladigan dolzarb hayotiy muammolar, jumladan, oilaviy va ijtimoiy munosabatlar, mulkchilik, savdo-sotiq, jinoyat va jazo, burch va mas'uliyatga taalluqli muammolarni islom axloqi va huquqi mezonlari nuqtayi nazaridan hal etib berdi. o'zining «Nikoh kitobi»da yoshlar tarbiyasida milliy urf-odatning ahamiyati haqida to'xtalib, qadimgi milliy an'analarimizdan biri bo'lgan nikoh bo'lg'usi kelining moddiy manfaatlarining kafolatlanishiga e'tiborni qaratish zarur, degan g'oyani ilgari surdi. Burhoniddin Marg'inoniyning fikriga ko'ra, jamiyatning negizi ham, inson ruhiy-ma'naviy olamining beshigi ham oiladir. Shuning uchun ham o'rta asrning mashhur fiqhshunos olimi oilani har tomonlama mustahkamlashga zamonasining hukmdorlarini, butun ilm ahlining e'tiborini qaratadi. Oilani mustahkamlashga qaratilgan bir qator qoidalar ishlab chiqadi va uni shariat qonunlari orqali rasmiylashtiradi. Burhoniddin Marg'inoniyning e'tirof etishicha, oila qurayotgan kuyov va uning ota-onalari ham bir talay majburiyatlarni o'z zimmlariga olishlari zarur. Burhoniddin Marg'inoniy inson ma'naviyatiga doimiy ozuqa berib turadigan qudrat — ilm va ma'rifatdir, deb tushuntirdi. Shuning uchun ham jam'iyat ma'naviy kam o'loli uchun mas'uliyatni ilm ahliga yukladi. o'zining ilmiy-intellektual salohiyatini xayrli, xususan, odamlar orasida do'st-u birodarlikni targ'ibot qilish, ma'rifat tarqatish ishlariga baxshida etgan olimu fozillarni ulug'ladi. Kishilarga ma'rifat tarqatish ishlariga sarflanmagan bilim yoki ilm ahlining ishini buzg'unchilik deb baholadi. Shuning uchun ham marg'ilonlik fiqhshunos alloma nafaqat olim-u fuzalolar, balki oddiy fuqarolar orasida ham cheksiz hurmat-izzatga sazovor bo'ldi. Odamlar Marg'inoniyning «Hidoya yo'lining sarboni» deb atay boshladilar. Musulmon olamida esa u «Burhoniddin val milla», ya'ni «din va millatning hujjati» degan yuksak e'tirofga sazovor bo'ldi.

Natijalar

Abdurahmon Jomiy ham Sharqning boshqa mutafakkirlaridek, o'zi yashayotgan jamiyatda adolat o'matishni orzu qiladi. Buning uchun adolatning dushmani bo'lgan jaholatning vujudga kelish sabablari, uni bartaraf etish yo'llarini qidiradi. U jaholat va adolatni inson qismatining biri-biriga zid ikki tomonidir, deb tushunadi. o'zining «Bahoriston» asarida qayta-qayta ta'kidlaganidek, hamma zamonlarda ham o'sha ikki tomon orasida kurash davom etib kelgan. Barcha zamonlarda ham, hatto Xudoni ham aldamoqchi bo'lgan rahbarlar — «yolg'onchi farishtalar» bo'lganligi sir emas. Podshohlar o'z mamlakatlarida adolatni o'matmoqlari uchun, eng avvalo, fuqarolarni o'sha «yolg'onchi farishta»lar zug'umidan, ularning noinsofliklaridan himoya qilishlari zarur. Buning uchun davlatpanoh o'ta sinchkov, o'ta odil bo'lmog'i darkor. Lekin mamlakatda adolat o'rnatishda, bitta podshohning sa'y-harakati kamlik qiladi. Adolatni o'matish, nafaqat podshohdan, balki uning mulozimlaridan (vazir-u

vuzarolar), yaqin kishilaridan alohida mas'uliyat talab etadi. Agar podshoh atrofidagi mulozimlar dono kishilar bo'lsa, mamlakatda ma'rifat, ilm quloch yozadi. Bundan fuqarolar manfaat ko'radi, xazina javohirotda to'ladi, deydi Jomiy.

Mirza Bedil inson Ollah tomonidan yaratilgan o'ziga xos, tengi yo'q mo'jiza ekanligini ta'kidlab, uni o'zligini bilishga da'vat etadi. Inson bisotida mavjud bo'lgan barcha imkoniyatlar — yaxshilik, ezgulikka xizmat qilmog'i darkor. Insonning o'zligini anglashi jamiyat, xalq oldidagi mas'uliyatini tushunib yetishga olib kelmog'i zarur, deb hisoblaydi.

Xulosa

Vatan tuyg'usida kishilarning o'zi mansub bo'lgan tarixiy birlik shakllanishiga muayyan darajada ta'sir ko'rsatgan hududga nisbatan ma'naviy qarzdorligi, burch va mas'uliyati bilan bog'liq ijtimoiy tuyg'ulari namoyon bo'ladi. Vatan – ana shunday tuyg'uni uyg'ota olgani uchun ham qadriyatdir. Chunki “ Vatan deb ustida o'tirganimiz oddiy bir tuproq emasdir,... ustida o'tirganimiz tuproq uning yopinchiq'idir va u yoping'ich bo'lganligidan ham muqaddasdir”. Uning ahamiyati va qadri muayyan xalq, millat uchun beqiyos. Bu tuyg'uni sotsiologik tekshirish natijalari bilan o'lchash qiyin, biror kishiga esa «Vataningizni sevasizmi, uni qay darajada sevasiz?» –kabi savol bilan murojaat qilish nojoiz. Shaxsning ma'naviy-axloqiy qiyofasi, nafosati va go'zalligi bilan bog'liq qadriyatlar dialektik uyg'unlikda namoyon bo'ladi. ular umuminsoniylikning shaxs qiyofasi bilan bog'liq namoyon bo'lish darajasini ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Каримов И.А. Ўзбекистонинг ўз истиклол ва тараққиёт йўли. – Т.: —Ўзбекистон, 1992. -Б. 21.
2. Зиё Кўкалп. Туркчилик асослари // Ўзбегим. –Т.: Ватан, 1992. 30-бет
3. Kaykovus. Qobusnoma. Бедил. Куллиёт, литогр. нашр. Бомбей, 1299 хиж. й., (1882) Toshkent, 1994, 27-bet
4. Бедил. Куллиёт, литогр. нашр. Бомбей, 1299 хиж. й., (1882)